

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Waarom stichten jullie niet een eigen school?: religieuze identiteitsontwikkeling van islamitische basisscholen 1988-2013
Budak, B.

Citation

Budak, B. (2021, June 9). *Waarom stichten jullie niet een eigen school?: religieuze identiteitsontwikkeling van islamitische basisscholen 1988-2013*. Uitgeverij IUA-Publication, Amsterdam. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3185763>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3185763>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <https://hdl.handle.net/1887/3185763> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Budak, B.

Title: Waarom stichten jullie niet een eigen school?: religieuze identiteitsontwikkeling van islamitische basisscholen 1988-2013

Issue Date: 2021-06-09

4. Opzet en werkwijze van het onderzoek

4.1. Respondenten

Ik heb ervoor gekozen om het empirisch deel van dit onderzoek naar identiteitsontwikkeling van islamitische basisscholen gedurende de periode 1988-2013 te verrichten vanuit het perspectief van de stichters, bestuursvoorzitters en directeuren van deze scholen die een belangrijk deel van deze periode hebben meegemaakt. Deze twee keuzes hebben de volgende achtergrond:

1988 is het begin van de twee eerste islamitische basisscholen en 2013 de start van mijn onderzoek. Dit kwam mooi overeen met de periode van 25 jaar islamitisch onderwijs. Het leek mij noodzakelijk om de eerste kwart eeuw identiteitsontwikkeling van islamitische basisscholen in beeld te brengen. De ontwikkelingen van daaropvolgende jaren zullen overigens, waar relevant, ter sprake worden gebracht.

De keuze voor de perspectief van de stichters, bestuursvoorzitters en directeuren van islamitische basisscholen is gemaakt omdat zij sleutelfiguren zijn als het gaat om de identiteits*constructie* van die scholen. De voorzitters zijn tevens de eindverantwoordelijke en toezichthouders van de kwaliteit en identiteit van de school. De directeuren zijn op hun beurt verantwoordelijk voor de uitvoering van de visie en missie van de school in de dagelijkse praktijk. Daarom wil ik hun laten terugblikken op de identiteits*ontwikkeling* gedurende de periode van de afgelopen 25 jaren. Daarin hebben zij namelijk een leidende rol gespeeld. Natuurlijk had ik ook kunnen kiezen voor andere actoren die een rol spelen in deze identiteitsontwikkeling, maar vanwege de omvang en samenhang van dit onderzoek heb ik mij beperkt tot deze categorie respondenten. De interviews met deze respondenten vormen de kern van de data van mijn onderzoek. Het verhaal over het ontstaan en de ontwikkeling van islamitische basisscholen vanuit het perspectief van die scholen zelf is namelijk niet veel onderzocht. In aanvulling op hun relaas en inzichten wordt ook gebruik gemaakt van de statuten, plannen, gidsen en internetsites van

deze islamitische scholen. Bij citaten van de geanonimiseerde interviews zal ik naar hen verwijzen als, respectievelijk, ‘S’(stichter), ‘V’(voorzitter), en ‘D’(directeur).

In de eerste instantie heb ik in 2013 de stichters van de twee eerste scholen (die tevens voorzitters waren van respectievelijk al-Ghazali en Tarik Ibnou Ziyad) en de eerste directeuren van deze scholen geïnterviewd. Deze vier respondenten hadden tijdens mijn interview geen officiële relatie meer met islamitisch onderwijs. Deze interviews zijn afgenomen om de beginsituatie van de identiteit van islamitische basisscholen te kunnen vastleggen en de verandering van de eerste 25 jaar te kunnen analyseren.

In fase twee van dit onderzoek zijn gedurende de periode 2014-2015 interviews afgenomen met zes voorzitters van het bestuur en zes directeuren van zowel de eerste twee scholen, als van alle islamitische basisscholen die daarna zijn gesticht en minimaal 25 jaar bestaan. Dit betreft dus de scholen die tussen 1988-1990 zijn gestart. Op het startmoment van de tweede fase dat de interviews werden afgenomen in 2014 bestonden er 18 schoolbesturen voor islamitisch basisonderwijs die in totaal 46 scholen vertegenwoordigen. Van deze scholen waren er negen minstens 25 jaar geleden gesticht.

Om enig inzicht te hebben in de ontwikkeling van de eerste 25 jaar van de identiteit van islamitische basisscholen en op grond daarvan een blik te werpen naar de toekomst van deze scholen, moesten de respondenten voldoen aan een aanzienlijk ervaring binnen islamitisch onderwijs. Voor de selectie van de respondenten in fase twee zijn daarom twee criteria gehanteerd. Het eerste selectie criterium is dat de respondent voorzitter van het bestuur of directeur is bij een islamitische basisschool die ten minste 25 jaar bestaat. Het tweede selectie criterium is dat de respondent tevens minstens 10 jaar in dienst is bij een islamitische basisschool: dat is voor mij de minimale periode waarin een directeur of voorzitter een aanzienlijk deel van de ontwikkeling van een islamitische basisschool heeft kunnen meemaken en daardoor genoeg ervaring heeft om veranderingen te kunnen waarnemen en er

enig inzicht in te kunnen verwerven. In totaal voldeden acht voorzitters en zeven directeuren aan deze criteria. Daarvan weigerden drie personen om deel te nemen aan het onderzoek, waardoor ik in totaal interviews heb afgenomen met zes voorzitters en zes directeuren. De zes voorzitters hebben in totaal 23 islamitische basisscholen onder hun hoede, wat precies de helft is van de in totaal 46 scholen die Nederland telt²⁸. Het aantal voorzitters (inclusief de twee stichters) en directeuren dat voor dit onderzoek in aanmerking kwam in totaal op 16. Dat aantal is weliswaar gering, maar voor kwalitatief onderzoek zoals deze is dit voldoende om de nodige informatie te verschaffen (Guest, Bunce, & Johnson, 2006), zeker ook als we ons rekenschap geven van het feit dat de 12 respondenten van fase twee uit het totaal van 15 personen waren die voldeden aan de gestelde criteria.

Tabel-2: overzicht islamitische basisscholen die minstens 25 jaar geleden zijn gesticht met aantal jaren in dienst van voorzitters en directeuren

	School	Bestuur	Stad	Startdatum	Opheffing	Voorzitter X jaren	Directeur X jaren
1	Al Ghazali	SIPOR	Rotterdam	1988	N.v.t.	10+	10+
2	Tarieq Ibnoe Ziyad	SIB Eindhoven	Eindhoven	1988	N.v.t.	10	6
3	As Siddieq	SIS Amsterdam	Amsterdam	1989	N.v.t.	10+	10+
4	Ibn-i Sina	SIPOR	Rotterdam	1989	N.v.t.	10+ ²⁹	10+
5	Mimar Sinan	ISNO	Amsterdam	1989	1997	-	-
6	Yunus Emre	ISNO	Den Haag	1989	N.v.t.	12	11
7	An Noer	SIS R&G	Alphen aan den Rijn	1990	N.v.t.	10+	10+

²⁸ De respondenten worden in dit onderzoek opgevoerd op basis van anonimiteit. Voor zover hun identiteit desondanks is te achterhalen, zijn de respondenten hierover geïnformeerd, en hebben zij aangegeven er geen bezwaar tegen te hebben als dat zou gebeuren.

²⁹ Het betreft dezelfde voorzitter als die van Al-Ghazali.

8	As Salaam	As-Salaam	Roosendaal	1990	2000	-	-
9	Bilal	SIMON	Amersfoort	1990	N.v.t.	25	1
10	El Faroek Omar	El Faroek Omar	Amsterdam	1990	2007	-	-
11	El Furkan	SIC	Schiedam	1990	N.v.t.	15	10+
12	Noer (voorheen Imam Albogari)	SIMON	Den Bosch	1990	N.v.t.	25 ³⁰	7
13	Salah Eddin El Ayyoubi	SIB	Helmond	1990	N.v.t.	10+	10+

Gedurende de periode 2013- 2015 heb ik interviews met deze personen gevoerd volgens de navolgende methode.

4.2. Methode van interview

De interviews zijn, op drie na, allemaal op de school van de respondenten afgenomen, zodat zij in hun eigen vertrouwde omgeving verkeerden. Twee interviews vonden op verzoek van de respondenten plaats in hun eigen kantoren buiten de school. Het derde interview is op verzoek van de respondent in een klaslokaal bij de Hogeschool InHolland afgenomen, waar ik toen werkzaam was.

Voor de interviews is de ‘narratieve benadering’ gehanteerd, waarbij ik de respondenten hun verhaal liet vertellen over de identiteitsverandering van hun school tussen 1988 en 2013. Daarbij werd de respondenten gevraagd te reflecteren op de veranderingen en hoe zij deze veranderingen hebben begrepen en ervaren, en tevens hoe zij de identiteit begrijpen en ervaren in het heden, en wat hun ideeën daarover zijn voor de toekomst (het zogenoemd ‘fenomenologisch-hermeneutisch interpretatief’ van een interview - Baarda, et al., p. 56).

³⁰ Het betreft dezelfde voorzitter als die van Bilal.

De interviews waren half-gestructureerd: het onderwerp van gesprek was ‘identiteitsontwikkeling’ en daardoor lagen enkele vragen vast. Hierbij heb ik gebruik gemaakt van open interviewtechnieken en open codering methode. Volgens Baarda et. al. (2013, p. 2020) is de kans op het verkrijgen van nieuwe inzichten via deze methode optimaal. Terminologie die in de academische literatuur een bepaalde waarde of gewicht heeft, heb ik zo min mogelijk gebruikt of bewust niet uitgelegd. Zo werd het begrip identiteit voorgaand aan het interview niet aan de respondenten uitgelegd zodat de respondenten niet werden beïnvloed. Ik bevroeg hen over hun interpretatie en invulling van hun schoolidentiteit, wie/wat daarin een rol speelde en op welke manier, maar ook hoe zij die identiteit doorheen de jaren hebben zien veranderen en waaraan dat volgens hen lag.

Tenslotte heb ik, vanwege het kwalitatieve karakter van mijn onderzoek en de kleinschaligheid van de groep respondenten, de resultaten van dit onderzoek voorgelegd aan enkele respondenten, andere directeuren en voorzitters die niet voldeden aan de criteria en enkele academici. Feedback en commentaar die ik van hen heb ontvangen zijn vervolgens door mij verwerkt.

4.3. Analytische benaderingen

Om de verandering in identiteit die islamitische basisscholen hebben doorlopen tussen 1988-2013 te kunnen analyseren, is gebruik gemaakt van de verschillende analysevormen zoals beschreven door Breeuwsma (1993). Volgens Breeuwsma is de analyse van een ontwikkeling op vier verschillende manier mogelijk; etymologisch, syntagmatisch, paradigmatisch en formalistisch (Breeuwsma, 1993). Alleen de eerste drie benaderingen zijn voor dit onderzoek relevant.

Bij de ‘**etymologische**’ analyse wordt ‘de verandering die het object van ontwikkeling doorloopt wat vastligt in een grondvorm’ geanalyseerd (Breeuwsma, 1993, p.61). Deze analysevorm is ook toe te

passen op scholen. Scholen hebben namelijk vanaf dag één een identiteit, die sterk is verbonden met de ‘richting’ van de school. De twee eerste scholen hebben de basis gelegd voor de scholen die later zijn gesticht. De grondvorm die door deze scholen is ontwikkeld is door te tijd veranderd. Er wordt op voortgebouwd. Voor de vraagstelling van dit onderzoek is deze analysevorm interessant. Dit onderzoek beschrijft namelijk op welke manier de identiteit van de scholen zich heeft ontwikkeld. Om deze reden werden de eerste voorzitters en directeurs van beide scholen gevraagd terug te kijken op de startfase van de twee eerste scholen. Aan de hand van deze informatie is de startfase van deze scholen beschreven. Vervolgens wordt op de bevindingen die verkregen zijn uit de analyse van de startfase voortgeborduurd.

Identiteitsontwikkeling van islamitische basisscholen is niet los te koppelen van de relatie met de context waarbinnen deze is geconstrueerd. Dit betekent dat er ook sprake is van een ‘**syntagmatische**’ analyse. Een syntagmatische analyse betreft namelijk ‘de relatie tussen ontwikkeling en de context waarbinnen ontwikkeling kan worden gebruikt’ (Breeuwsma, 1993, p.62). Om een relevante uitspraak te kunnen doen over een ontwikkeling zijn er ‘twee soorten voorwaarden: de retrospectieve (terugblikkend) en de prospectieve (vooruitblikkend)’. Bij de retrospectieve analyse zijn ‘de kenmerken van de eindtoestand bepalend voor de beschrijving van ontwikkeling’ (Breeuwsma, 1993, p.63). Voor dit onderzoek kijken respondenten vanaf 2013 terug op de identiteitsontwikkeling die zij mee hebben gemaakt. Bij de prospectieve benadering gaat de onderzoeker uit van ‘de kenmerken van de begintoestand van ontwikkeling en probeert op grond daarvan de (toekomstige) ontwikkeling te traceren’ (Breeuwsma, 1993, p.63). Deze benadering is vooral relevant voor de vierde deelvraag van het empirisch onderzoek ‘Hoe zien de bestuurders en directeurs dat evolueren en wat leert ons dat voor de toekomst?’, waarbij de focus ligt op de toekomstperspectieven van bestuurders en directeurs van islamitische scholen. De combinatie van deze beide methodes geven een zo

compleet mogelijk inzicht in de identiteitsontwikkeling van de islamitische scholen.

Maar ook de derde analysevorm van Breeuwsma is relevant voor dit onderzoek. Bij de **'paradigmatische' analyse** is er sprake van een ontwikkeling aan de hand van een specificatie zoals 'evolutie, groei, ontplooiing, leren en verwerving'. Als er sprake is van een ontwikkeling dan is er sprake van verandering, maar niet elke verandering betekent ook dat er sprake is van een ontwikkeling (Breeuwsma, 1993, p.63). Verandering wordt vaak beschreven als verbetering (kwalitatieve verandering). Een school kan bijvoorbeeld binnen drie maanden van 200 leerlingen tot 250 leerlingen groeien, maar dat zegt nog niets over de kwaliteit van de school in relatie tot identiteitsontwikkeling. Identiteitsontwikkeling refereert aan collectieve waarden die op school geleefd en beleefd worden. (Hermans, 2003). De groei van leerlingen kan echter een reden zijn dat kinderen op school bijvoorbeeld vaker ruzie krijgen omdat het speelveld overvol raakt. De waarde van het 'samenspelen' wat een belangrijke kenmerkende eigenschap is, ontwikkelt zich hier van 'samenspelen' naar 'ruzie'. Ontwikkeling is dus niet altijd persé vooruitgang (Van Haaften, et al.1986, p. 17). De ontwikkeling kan neutraal, positief of negatief worden gewaardeerd (Van Haaften, et al.1986, pp. 26, 34).

Samenvattend betekent het bovenstaande dat de drie vormen van analyse van toepassing zijn op dit onderzoek. Dit onderzoek is etymologisch omdat onderzocht wordt hoe de identiteit van islamitische scholen vanaf de startfase zich ontwikkeld heeft. Het is ook syntagmatisch omdat de relatie tussen ontwikkeling en de context waarbinnen ontwikkeling plaatsvindt wordt onderzocht. Het is tevens een paradigmatisch onderzoek omdat aan de hand van specificaties de ontwikkeling wordt geanalyseerd. Hieronder wordt per onderzoeksvraag weergegeven hoe deze drie vormen voor het empirisch deel van dit onderzoek zijn toegepast.

4.4. Opbouw van het onderzoek

Op twee na zijn alle interviews via een voice recorder opgenomen. Deze interviews zijn letterlijk uitgewerkt en daarna ter goedkeuring voorgelegd aan de respondenten. Slechts twee respondenten wilden niet dat het interview werd opgenomen; van deze gesprekken zijn schriftelijke aantekeningen gemaakt en ook ter goedkeuring voorgelegd aan deze respondenten. Bij de analyse van de data verkregen van de diepte-interviews heb ik nadrukkelijk de inductieve strategie gehanteerd (Baarda, et al., 2013, pp. 220-224): het doel van de gesprekken – en dit onderzoek – is te achterhalen hoe stichters, bestuurders en directeuren de identiteitsontwikkeling zelf hebben beleefd. Om deze reden heb ik de ruwe data via de techniek van open coderen gelabeld. Op basis van de thema's en verhaallijnen die in de interviews naar boven kwamen ben ik gekomen tot labeling en categorisering (Baarda, et al., 2013, pp. 210-211) (Rubin & Rubin, 2005, pp. 201-245). De structuur van de gesprekken en de labeling volgt de vijf deelvragen die ten grondslag liggen aan dit onderzoek (zie paragraaf 1.7):

- 1- Wat leert ons het stichtingsverhaal van de twee eerste islamitische basisscholen en hun historische constructie van islamitische identiteit?
- 2- In welke mate is dit (de identiteit) aan verandering en herinterpretatie onderhevig geweest?
- 3- Welke externe (f)actoren hebben daarbij een rol gespeeld?
- 4- Welke interne (f)actoren hebben daarbij een rol gespeeld?
- 5- Hoe zien de bestuurders en de directeuren dat evolueren en wat leert ons dat voor de toekomst?

De deelvragen hebben een gemengd chronologische en thematisch verloop. De eerste deelvraag betreft het begin (het stichtingsverhaal), en dat betreft vooral de interactieve relatie tussen formele en informele identiteit van de twee eerste islamitische basisscholen, en de bronnen waarop de stichters en directeuren zich baseren bij hun keuzes met

betrekking tot de identiteitsontwikkeling van hun school. Hoe hebben deze pioniers geredeneerd en gehandeld, en op welke manier is de schoolidentiteit door hen geconstrueerd?

Deze twee eerste scholen spelen een cruciale rol in het begrijpen van de schoolidentiteit van islamitische scholen. Alle scholen die later zijn gestart hebben namelijk direct of indirect gebruik gemaakt van de ervaringen en documenten van deze twee scholen. Om deze reden wijd ik een apart hoofdstuk (**Hoofdstuk 5**) aan deze twee scholen. Hiervoor heb ik aan de hand van de interviews het stichtingsverhaal als volgt gereconstrueerd.

Elk interview is gelabeld, gebruikmakend van de spreektaal van de respondent (stap 1). Na deze eerste labeling zijn verwante labels geclusterd, nog steeds in de spreektaal van de respondent (stap 2). Aan de hand van de geclusterde labels is van elke respondent een 'portret' geschreven, waarbij de clusters de contouren vormen van het portret (stap 3). Daarna (stap 4) is aan de hand van de 'portretten' van de stichter en de directeur van de betreffende school een schoolportret geconstrueerd. Het portret van de school is geschreven in de taal die zo dicht mogelijk bij de taal van de betreffende respondenten staat. Deze schoolportretten zijn geanalyseerd op basis van de bron waarnaar zij impliciet of expliciet verwijzen bij de constructie van de identiteit (stap 5).

Aan de hand van de ruwe data is in de verhalen van de volgende respondenten gezocht naar de samenhang van thema's. Hierbij heb ik gebruik gemaakt van de grove tweedeling tussen interne en externe actoren en factoren die volgens de respondenten bepalend zijn geweest voor de identiteitsontwikkeling van hun scholen. Voorts zijn de uitspraken van iedere respondent over identiteit gelabeld op 'verleden', 'heden' en 'toekomst', om aldus inzicht te verkrijgen in verandering in een bepaald aspect.

Bij de bespreking van de externe (f)actoren (**Hoofdstuk 6**) is in de analyse van de interviews gebruik gemaakt van onderstaand hermeneutisch kader;

- 1- Vertelt de respondent iets over een verandering?
- 2- Welke externe (f)actor speelt volgens de respondenten bij deze verandering een rol?
- 3- Met welke kenmerkende eigenschap van een islamitische basisschool heeft deze verandering te maken?
- 4- Welke rol heeft deze externe (f)actor bij deze ontwikkeling gespeeld?

De antwoorden op deze vragen werden als volgt gedestilleerd uit de interviews. In de ruwe data van het interview van iedere respondent is eerst een driedeling volgens uitingen die betrekking hebben op 'verleden', 'heden' en 'toekomst' gemaakt. Hierdoor is inzicht in de verandering van een bepaald aspect verkregen (vraag 1). Vervolgens is iedere externe (f)actor (bijv. buurtvereniging, ouders, media) die de respondent heeft genoemd in relatie tot de verandering zoals vastgesteld hiervoor gelabeld (vraag 2). In de volgende stap is de kenmerkende eigenschap, zoals genoemd door respondent van de school in relatie tot de externe (f)actor gelabeld (vraag 3). Wanneer respondent geen kenmerkende eigenschap benoemt, is het meest geschikt label hieraan toegekend. Als laatste stap is de analyse beschreven van de rol van de externe (f)actoren in relatie tot de ontwikkeling (vraag 4).

Bij de bespreking van de interne (f)actoren (**Hoofdstuk 7**) is in de analyse van de interviews gebruik gemaakt van onderstaand hermeneutisch kader;

1. Wie bepaalt de identiteit van de school?
2. Wie bepaalde vroeger de identiteit van de school?
3. Welke rol speelde of speelt de (hier werd de actor genoemd die de respondent tijdens het interview noemt) bij de identiteit van de school?

De antwoorden op deze vragen leidde tot een bespreking van de belangrijkste interne actoren namelijk: de directeur, godsdienstleerkracht, groepsleerkracht, leerlingen en identiteitscommissie.

Vervolgens is (in **hoofdstuk 8**) de ‘formele’ identiteit van de scholen besproken of wel de identiteit zoals vastgelegd door de scholen in hun statuten, plannen, of websites. De respondenten is gevraagd hoe deze identiteit tot stand kwam, welke overwegingen daarbij speelden, en welke veranderingen daarin zijn opgetreden.

De gesprekken met de respondenten hadden tot doel om te achterhalen of, en welke ontwikkelingen hebben plaatsgevonden in de ontwikkeling van de bijzondere kenmerken (identiteit) van islamitische basisscholen gedurende de eerste 25 jaar van hun bestaan. Dat is het onderwerp van **Hoofdstuk 9**, waarin het etymologische perspectief benadering centraal staat. Vervolgens werd gekeken naar de opvattingen van de respondenten over schoolidentiteit, en hoe zij hun opvattingen zeiden te implementeren op school.

En tenslotte, in het laatste hoofdstuk (9), wordt gekeken naar de toekomst. Bij deze ‘prospectieve benadering’ ben ik uitgegaan van de begintoestand van de ontwikkeling van de islamitische scholen, en probeer op grond daarvan de (toekomstige) ontwikkeling te traceren (Breeuwsma, 1993, 68). In de interviews zijn de respondenten gevraagd naar hun toekomstverwachtingen in relatie tot identiteitsontwikkeling, hoe zij de school zien over tien jaar, en welke verrassingen en belemmeringen zij verwachten.